

GYÚLA NÉMETH

2 Kasım 1890 — 15 Aralık 1976

HÂMİT Z. KOŞAY

I. ÖNSÖZ: Türk filolojisinin büyük üstadı, Batı bilim dünyasının seçkin siması, 1977 yılı arefesinde aramızdan ayrılarak, bengiliğe ulaştı. Türkoloji alanında bilgin nesiller yetiştiren bu saygı değer zat, pek çok bilim kurullarında olduğu gibi Türk Tarih Kurumu'nun da şeref üyesi idi. Onun için Belleten'de anma yazısı hazırlama görevi bana verildiği zaman bunu istekle kabullendim. Türkler arasında onun kürsüsünde ilk doktor diploması alan öğrenci olduğum, üstelik yurdumdan kopmuş, desteksiz durumda iken onun teşvik ve aracılığı ile yüksek tahsile devam imkânına kavuştuğum için şükran borcumu açıklama fırsatını elde etmiş bulunuyordum.

Bu yazıda faydalandığım kaynaklar şunlardır :

1 — Németh Armağanı. Türk Dil Kurumu 1962 Sayı 191. (2 Kasım 1960 da Németh'in yetmiş yaşına ulaşması vesilesiyle hazırlanmıştır. *Gyögy Hazai* sah. 1-14. de *J. Eckmann* ve *G. Uray* yayınlarından da faydalanmıştır. Önsözde *H. Eren*'in (sah. VII-XI) sunuş yazısı yer alır.

2 — Gy. Székely, Gyúla Németh und unsere Sprach Wissenschaft (Annales Universitatis Scientiorum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae Tomus III. Budapest 1972, 14-29).

3 — *Suzann Kakuk*, Cent ans d'enseignement de Philologie Turque a L'Université de Budapest. (Studia Turcica, Budapest 1971, PP. 7-28).

4 — *Németh Gyúla*, Gombocz Zoltan (A mult Magyar Tudosai = Geçmişteki Magyar Bilginleri 1972).

5 — Németh'in sağlığında ve ölümünden sonra sayın eşinin yazara gönderdiği mektuplar.

II. SİYAH ÇERÇEVELİ ÖLÜM SICİLİ:

Macar Bilim Akademisi ve Budapeşte'deki *EÖTVÖS LORAND Bilim Üniversitesi*, Németh'in ölümü ile ilgili acı haberi aşağıdaki satırlarla bilim dünyasına duyurdu:

"Macar Bilim Akademisi üyesi, Dil ve Edebiyat Bilimleri bölümü ile Orientalistik Komisyonu eski başkanı; *KÖRÖSİ CSOMA* Derneği fahri başkanı, *Acta Linguistica* dergisi baş redaktörü, *Macar Dil Bilimi Kurumu* eski müdürü, *EÖTVÖS LORAND Bilim Üniversitesi* fahri doktoru, daha sonra aynı Üniversitenin rektörü ve dekanı, *Türk Filolojisi Kürsüsü* emekli profesörü; Bulgar, Demokrat Alman Cumhuriyeti ve *Leipzig* Akademileri muhabir üyesi, *Societas Unalo-Altaica*, *Société Finno-Ougnienne*, Krali Asia Derneği (Royal Asiatic Society), *Türk Dil Kurumu*, *Leh Bilim Akademisi*, *Orientalist Derneği* fahri üyesi; bir çok madalyalar sahibi; *Kossuth* I. sınıf ödülü, *Körösi Csoma* Derneği, Indiana Üniversitesi *Altaic Studies*'in başarı ödülleri; *Civill ve Method* I. sınıf nişanı, *Türkiye Cumhuriyeti* Şeref diploması sahibi Gyula Németh 14 Aralık 1976 günü 87 yaşında hayata gözlerini yummuştur.

Onun şahsında Uluslararası Orientalistik ve Macar bilim muhiti yüksek bir şahsiyeti yitirmiştir. O, Macar Türkoloji Biliminin Kurucusu sıfatı ile yarım yüzyılı aşkın hocalığı süresince bilgin nesiller yetiştirmiştir. Mesleğine bağlı, çok yetenekli, çalışkanlığı ve intizam severliği ile çevresini büyüleyen bilgin ve iyi insan için 23 Aralık 1976 da *Farkastér* mezarlığında vedâ merasimi yapıldıktan sonra külleri (bir kap içinde) doğduğu Kasaba *Kartsag*'a nakil edilecektir."

Bu acı haberi daha önce öğrenen T. T. Kurumu, yaşlı ailesi ile Macar Bilim Akademisine ve Eötvös Lorand Üniversitesine baş sağlığı dilemiştir.

Hayatını insanlığa hizmete vakfeden bir bilgin veya san'atkârın ölümüne, hangi ulustan olursa olsun ve kim olursa olsun üzölmek doğaldır. Ancak Németh Macarların Kavmi ter kibini araştırırken Türk Tarihinin bir çok karanlık sorunlarını da aydınlatmakla kalmamış, üstelik kendisinin de *Kun* (Kuman) Türklerine mensup eski bir aileye mensup olduğunu ve *Kartsag* yer adının eski Türkçede kırçıl tüylü bozkır tilkisi manasına geldiğini bilim yolu ile de ispatlamıştır. Németh'in *Kun* menşei ve *Kartsag* ile ilgili yazıları için bakınız:¹.

¹ Karczag (oku: Kartzag) MNY (= Magyar Nyelv = Macar dili dergisi XVIII. 1922, sahife 125-127.

III. GYÚLA NÉMETH'İN HAL TERCÜMESİ (Öz geçmişi):

Németh 2 Kasım 1890 da Orta Macaristan'da *Solnok* iline bağlı *Kartsag* kasabasında, bir terzi ustasının çocuğu olarak dünyaya geldi. Ailenin üç erkek çocuğunun en küçüğü olan *Németh*, üstün zekâsıyla daha ilk okulda iken dikkati çekti. Okula başlamadan önce okuma yazmayı öğrenmişti. Orta okulda ve Gimnazium'da (idâdi'de) sınıfının en yüksek not alan öğrencileri arasında idi. Latince ve eski Yunanca ile birlikte, yaşayan dilleri de kolaylıkla söktürdü. İdadide yüksek sınıfta olan, daha sonra Etnografya alanındaki yayınları ile büyük şöhret kazanan *İştván Györffy* ile tanıştı. *Györffy* ilerde ne olmak istediğini sordu. Klâsik filolojiye fazla düşkünlüğünü görünce ona yarı şaka yarı ciddi şu tavsiyede bulundu : "Memleketimizde klâsik filolog o kadar çoktur ki, onlarla Tuna nehrini doldurabilirsiniz. O ise şarkiyatçı bilginler azdır" dedi ve arkadaşına, Türk filolojisi üzerinde çalışması için sağlık verdi. *Györffy*'nin bu sözleri *Németh*'in kulağında küpe oldu. Türkçe öğrenmeye başladığı zaman ondört yaşında idi. Okul masraflarını karşılamak ve ailesine yük olmamak için onaltı yaşından itibaren özel ders vermeye başladı. Biriktirdiği küçük meblağ ile, öğrenci turist kafilesine katılarak İstanbul'u ziyaret etti.

Macardaki Türkçe unsurların orta tabakası MNY XVII (1921) 22-25 Macarca Zu den RütseIn des Codex Cumanicus. Kcs. A. dergisi II. (1930) 366-368.

Die Volksmanen *quman* und *qûn*: Kcs. A. III (1940) 95-109.

Kumanların adı ve kaynakları (Szazadok = Yüzyıllar dergisi LXXXVI. 1942. 166-178.

Peçenek ve kumanların dili: Çeviren Z. Eckmann. TDB. seri III. Sayı 14-15. 1950. 97-106.

1975 yazında Bursa'dan Yalova'ya gelirken, Gemlik'in 2-3 kilometre doğusunda Karayollarının bir köprü başına diktiği levhada *Karsag* sözünü görünce, Orta Macaristan'da *Németh*'in doğduğu kasabayı hatırlayarak duraklamıştım. Yol arkadaşım Prof. Ahmet Gölbaşı Bey'in ve daha sonra Bursa Müzesi Müdürlüğünün çektiği fotoğrafları *Németh*'e sundum. Gelen cevapta bundan memnun kaldığını ve yayınlayacağını bildirdi. Kuzeye has bozkır tilkisi yer adının Macar ovasında ve Anadolu'da bulunması aydınlatılması gerekli konu idi. Bir tek sözcükde bile Türklüğün yerleşmesi ile ilgili ve henüz yazılmamış bir tarih bahsi saklı olabilirdi. İçişleri Bakanlığının yayınladığı Köylerimiz 1946 adlı değerli eserin 634 üncü safesinde *Karsak* hakkında şunlar vardır:

Karsak, Muhtarlık. Orhan Gazi İlçesi. Bursa İli.

Karsak, Muhtarlık. Köprüören Bucağı, Kütahya İli.

Karsak, Muhtarlık. Yeni Mehmetli Bucağı. Polatlı. Ankara İli.

Bundan bir yıl sonra ikinci defa Türkiye'ye gelerek İzmir ve Aydın çevresindeki yörük köylerinde incelemeler yaptı. Çakırcalı Efe'yi gördü. Türkçe konuşan bir Macar olduğu öğrenilince, her yerde kardeş olarak karşılandı ve yardım gördü. Artık o kesin, Türkolog olmaya ve hayatını Türk-Macar münasebetlerini incelemeye kararlı idi. Gezi intibalarını *Budapeşte Haberleri*'nde yayımladı².

1909 da pekiyi derece ile Protestan Gimnaziyum'unda olgunluk sınavını verdi. Artık onu Kartsag'daki hayır dernekleri ve dinî kuruluşlar da himayelerine almaya hazır idiler. Üniversiteye girmeden önce yaz mevsiminde Kırım'a bir gezi tertipledi. *Budapeşte Haberleri*'nde yayımlanan makalesinde, Türkiye'de olduğu gibi Kırım'da da bir kardeş gibi karşılandığını, hattâ *Németh* yerine *Nimetullah* olarak çağrıldığını hikâye eder³.

Németh 1909 da büyük dil uzmanı ve türkolog Prof. *Zoltan Gombocz* ve *Géza Bartoniek*'in himayesinde *Eötvös Collegium*'a (yüksek öğretmen okulu muadili ve bilgin yetiştiren kurul) alındı, Üniversite'nin Alman-Macar Filolojisi bölümüne yazıldı. Çalışmalarının ağırlık merkezini yine Türk Filolojisi teşkil ediyordu. Németh, hocası *Zoltan Gombocz* hakkındaki şükran duygularını, onun için yazdığı eserde şu şekilde dile getirir⁴.

“Hayvancılıkla geçinen, içine yağ kokusu sinen doğum kasabam *Kartsag*'daki *Kalvinist Gimnaziyum*'ın desteği ile 1909 da yüksek tahsil yolu açıldığında, büyük bir talih eseri olarak iyi kalbli, son derece olgun profesör ve istisnai yetkilere sahip bir bilgin, bana dostluk gösterdi. Bu profesör ve bilgin *Zoltan Gombocz* idi. *Csillag* (yıldız) sokağındaki eski kollej binasında müdürümüz *Géza Bartoniek* da çok iyi, geniş kültürlü, bazen sert görünümlü bir zat idi. Onun emekliliğe ayrılmasından sonra *Gombocz* müdür oldu”. Németh birkaç yıl sonra Eötvös kolleji'ne öğretim görevlisi olarak atandı. Üniversitede türkolog

² Kişaziaban (= Küçük Asyada) *Budapesti Hirlap* (B. H.) XXVIII. NO. 189 (7 Ağustos 1908) 11-12.

³ *Tatar Földön* (= Tatar topraklarında) B. H. XXIX. NO. 187 (8 Ağustos 1909) 12-13

A Tatarok Bomlasa (= Tatarların çöküşü); B. H. XXIX. NO. 198 (22 Ağustos 1909), 13-14.

⁴ Németh Gyula'mın *Gombocz Zoltan* adlı eseri: *A mult Magyar tudosai* (= Geçmişteki Macar bilginleri), Akademi Yayınevi. Budapest 1972 Biografi serisinde çıkmıştır. 8/12 boyunda (A/5) İo. 257 sahife.

Armin Vambéry, *İgnag Goldziher* (arabist), *İanos Horvath* (edebiyat tarihçisi), *İgnacz Kunoş* (folklorcu), *Bernard Muntacsi* (dilci ve kültür tarihçisi) ile tanıştı.

1910 da *Uluslararası Orta ve Doğu Asya Kurulu*'nun Macar Komisyonu Németh'i himayesine alarak, Üniversitenin henüz ikinci sınıfında öğrenci iken onu, Kafkasya'daki *Balkar* ve *Komük Türkleri* arasında sözlük hazinesi ve metinler derleme ile görevlendirdi. (Bu malzeme sonradan yayımlanmıştır) ⁵.

1911-1912 yaz aylarında Üniversite tarafından, görgüsünü arttırmak için Almanya'ya gönderildi. *Leipzig* Üniversitesinde *H. Stumme* yanında çalıştı. 1914 ders yılında devlet bursu ile Leipzig, Berlin ve Kiel üniversitelerinde *G. Jacob*, *H. Stumme*, *M. Hartmann*, *W. Wundt*, *K. Brugmann*'ın derslerini takip etti. Németh Almanya'daki tahsil süresinde "yeni grammerciler" okulunu benimser ve ömrü boyunca araştırmalarında bu prensipten ayrılmaz.

Henüz Üniversitede öğrenci olduğu halde, bilimsel yazıları birbirini takip eder. 1912 de yukarda zikri geçen, Uluslararası Orta ve Doğu Asya Kurulu Macar Komisyonuna üye seçilir. Bir yıl sonra aynı komisyon A. Vambéry desteği ile, Başkırdistanın merkezi *Ufa*, yakınındaki Türk asıllı *Çuvaşlar* arasında incelemeler de bulunmak üzere gönderir. Bu gezinin hedefi, Proto-Bulgarların (Türk Bulgarların) ahfadı olan *Çuvaşlar*, ayrıca *Başkırtlar* hakkında incelemelerde bulunmaktır. Németh bu geziden bol halk dili malzemesi ile döner. Artık o, çalışmalarını *Altay Kavimleri* dilciliği üzerine teşmüle kararlıdır ⁶.

⁵ Németh Gyula'nın 1910 yılında Kafkaslardaki inceleme gezisinde elde edilen sonuçlar hakkında Uluslararası Orta ve Doğu Asya Kurumunun Macar Komitesine sunulmuş raporu. *Keleti Szemle* (= Revue Orientale) XI (1910), sah. 162-165.

Kumükisches und balkarisches Wörterverzeichnis. KSZ. XII. (1911) sah. 274-308.

Proben der Kumükischen Volks dichtung (= Kumük halk edebiyatı) KSZ. XIII (1912), sah. 129-173.

⁶ Nagy magyarorzzag felé (= Büyük Macaristana doğru)

Budapesti Hírlap (Budapeste Haberleri) XXXIII, NO. 195 (17 Ağustos 1913), sah. 33-34.

Németh Gyula Dr. Jelentése az Ufai Csúvasok Közt tett nyelvéészeti tanulmány utjarol (= Dr. Gyula Némethin Ufa Çavuşları arasında yaptığı dilcilik gezisi hakkındaki raporu) KSZ. XIV. (1913) sah. 211-213.

1914 de Sibiry'a'da yaşayan Türk Kavimleri ve *Tunguz*'lar arasında inceleme gezisine hazırlanırken I. Cihan Savaşı kopuyor.

1913 de *A. Vambéry* ölünce, Üniversitenin Doğu Dilleri Kürsüsü boşalıyor. Üniversite Heyeti bu kürsüye kimseyi atamamayı, kürsü adı Türk filolojisi olmak şartıyla, ancak iki yıl sonra atama yapılabileceğini kararlaştırıyor (İki yıl sonra kürsüye Németh'i getirebilmek için bu karar alınmıştır).

Németh 1914 de Üniversiteyi bitirerek doktorluk, 1915 de Profesörlük payelerine ulaşıyor ve 1918 de kürsü sahibi profesör ve 1918 de, yirmialtı yaşında, Ordinarios oluyor.

IV. NÉMETH'İN TEŞKİLATÇILIĞI:

Németh araştırmacı bilgin kişiliği yanında güçlü ve yetenekli bir idareci ve teşkilâtçıdır. 1920 de onun önderliği ile *Köröşi Csoma* (Oku: Çoma) Enstitüsü kuruldu. (Köröşi Csoma, geleneğe göre doğuda kalan Macarları bulmak için yola çıkan bir bilginidir. Macarlara rastlamadı ise de, *Tibet*'e ulaşarak ilk *Tibet* dili gramerini yazdı). Kurulan enstitü ve derneğin amacı, Macarlarla ilgili her çeşit araştırmayı düzenlemek ve desteklemek idi. Daha önce *Keleti Szemle* (Reveu Orientale) da aynı hedefi gütmüş ise de, bilimsel prensiplere sıkı bağlı bir dergi çıkarma gereği duyulmuştu. Enstitü *Körösi Csoma Archivum* dergisini yayınlamaya başladı. Kuruluşundan az sonra, derginin yönetimini Németh eline aldı. O aynı zamanda *Macar Etnografya* ve *Macar Dil Kurumları* ile de işbirliği sağladı. *Macar Tarih Kurumu*, *Minerva* adlı bilim kurulu yönetici üyeliklerine seçildi. 1920 de Bilim Akademisi Dilcilik Komisyonu yardımcı üyesi, 1922 de Akademinin muhabir üyesi ve 1935 de asli üyesi oldu.

Artık Avrupa Bilim Çevreleri (mehafili) Macar Akademisinin bu en genç üyesini *Türk Filolojisi* ve *Mukayeseli Dil bilimi* alanında bir otorite olarak tanıyordu. *Üniversite reformları*: Németh 1939 da Akademinin Dil ve Edebiyat Bölümü yazmanı, 1941 de Akademinin Yönetim Kurulu üyesidir. Çok yüklü "*Eski Doğu Dilleri Kürsüsü*" yerine 1930 dan itibaren *Türk Filoloji Enstitüsü*, *Doğu Asya ve İç Asya*

Németh'in bu kısa hayat öyküsü, yetenekli bir gencin kendini yetiştirmek için sarfettiği çabayı, kendisine toplum ve üniversite çevrelerince gösterilen himayeyi yansıtması bakımından önemlidir. Gençlik en azından asil bir bitki gibi korunmaya ve bakılmaya muhtaçtır.

Enstitüleri kurulmuş ve Németh bu reformlar yapılırken iki defa dekan ve bir defa dekan yardımcısı olmuştur. 1932/33 yıllarındaki çok önemli üniversite reform taslağı onun dekanlığı çağına rastlar. Bu reformun esasları şudur : Tamamiyle güvenlik altına alınmak şartıyla, öğretimde özgürlük ve zorunlu çalışma sistemine uyma. Disiplinlerdeki dersleri seçmek, isteğe bağlı olmakla beraber, seminerlere katılım ve devam zorunludur. Bu usul sayesinde, enstitüler ile ders gereçleri arasında düzenli bağlantı kurma hedefi güdülmektedir. *Belli bazı nizamî şartlarla* üniversite kapıları herkese (hattâ yabancılara) açık olacaktır. Ancak belli bir bilim dalında ihtisas yapacak bilgin namzedlerine, takip edecekleri çetin yol saptanmıştır. Kültürünü artırmak isteyen "Gayriyasli" öğrencilerin de seminerlere ve konferanslara katılarak sonunda belge alma imkânı sağlanmıştır. Németh sonuncu şıkla yüksek seviyeli öğretmenler yetiştirme hedefini gütmüş ve bunda kısmen başarı sağlamıştır.

V. GYÚLA NÉMETH'İN YETİŞTİRDİĞİ TÜRKOLOGLAR :

Gyúla Németh yıllarca süren bilim ve eğitim çalışmaları sayesinde Türkolojide yeni bir çığır açmıştır. Macar Türkolojisi alanında, zaman zaman görülen ve bilimsel olmayan düşüncüler temizlenmiştir. O kendi hayatında olduğu gibi, öğrencilerinden de ciddi çalışma ile bilimsel yüksek seviyeye ulaşmalarını isterdi.

Hazai'ye göre, öğrencileri arasında şu önemli kişiler bulunmaktadır: Armağan Sah. 12, *Suzanne Kakuk* Fransızca yayınladığı *Budapeşte Üniversitesinde Türk Filolojisi öğretiminin yüzyılı* (Studia Turcica, Budapest 1971 Sah. 20) az farkla aynı adları verir):

Macarlardan *Yozsef Blaskovics, Károly Czeglédy, Janos Eckmann, György Györffy, Tibor Halasi-Kun, Lajos Katana, Lajos Ligeti, László Rasanyi, Dénes Sinor, Zsigmond Telegdi, György Hazai, A. Bodrog Ligeti.*

Türkiye'den: Şerif Baştav, Ural Abat Bikkul, Hâmit Zübeyr Koşay, Ragıp Hulûsi Özden, Hasan Eren;

Bulgaristan'dan Peter Miatev Vs.

VI. GYÚLA NÉMETH'İN AİLE ÇEVRESİ :

Németh 27 yaşında iken 1917 de Dr. *Írén Sebestyén* ile evlenmiştir. Eşi tanınmış bir *Ugro - Fin Filolojisi* uzmanı olup basılmış eserleri vardır. İlk kız çocukları 1919 da onbeş aylık iken ölmüştür.

1921 de büyük kızları *Maria* (Meryem) dünyaya gelmiş, Üniversitede Macar - Alman filolojisinde okumuş ve Macar Edebiyatından doktor olmuştur.

Halen *Devlet Széchényi Kütüphanesi* sekreteri ve kütüphane yayınları redaktörüdür. Kocasını bir erkek çocuk bırakarak erken ölmüştür. Adı geçen çocuk (Németh'in torunu) teknik sahaya yönelmiş, evlenmiş üç erkek ve bir kız çocukları olmuştur. Németh'in ikinci boğum kız torunu Üniversitede Tarih - Arşiv bölümünü ikmâlden sonra *Veszprém* Kantonunda Kütüphaneci olmuştur. Kocasını aynı Kantonda Arşiv müdürüdür.

Németh ve eşinin 1930 da dünyaya gelen ikinci kızı *Zsafia* Üniversitede *İngiliz - Fransız filolojisini* seçmiş, bazı engeller yüzünden doktora tezini verememiş ise de halen tamamlamak üzredir. *Seged* Üniversitesi Kütüphanesinde, bilimsel kılavuzluk bölümünde görevlidir. Kocasından ayrılınca çocuklarını yalnız büyütüştür. Kızı (Németh'in torunu) Küçük *Zsafia* da *Seged* Üniversitesinde Fransız - Rus - Eski Yunan bölümünde okurken *Berta Arpad* adlı gençle evlenmiştir. *Berta Arpad* Altaistik'den doktora sınavını vermek üzredir. Üç - dört yıldanberi Türkçe öğrenen bu damadın ailede Németh'in türkoloji alanında halefi olması beklenir.

VII. GYÚLA NÉMETH'İN ESERLERİ :

Ural - Altay Dil ailesi içinde Türkler Altay, Fin - Ugorlar ise Ural grubuna mensupturlar. Bu iki grup arasındaki çok eski çağlara giden bağlantı kesin olmakla beraber, ortak ana yurt sorunu çözülmemiştir. Fin - Ugorların bilinen eski yurtları Urallardadır. Buradan bir kısmı batıya göç ederken diğer kısmı yerlerinde kalmışlardır. Türklerin ana yurtlarının Ural dağları ile Altay dağları arasında olduğu ve daha sonra uzak Çin sınırına kadar yayıldıkları sanılmaktadır. Bu görüş çerçevesi içinde Macarlar nerede idiler?. Bunun cevabını araştırma Macar *dip - tarihi*'nin ana sorununu teşkil eder.

Batı ve Doğu kaynakları onları Türk olarak tanır. Halk geleneğine göre de Macarlar Hunların ahfadıdır. Bizans imparatorunun Macar kiralına sunduğu tacın üzerinde de "*Türkiye hükümdarı*" yazılıdır. Kırım'ın kuzeyinde, kalkan üstüne kaldırılarak kiral seçilen *Arpad* ve onun sülalesi de Türk adı taşırlar. Bu belgelere rağmen dil bilimi ile uğraşan bazı bilginler Macarcanın gramerinde ve söz

hazinesinde Finceye yakınlık tesbit ettiler. İki ayrı görüş uzun süre tartışma konusu oldu. *Vambéry Armin* ve *Thúry Jozsef* Türkçeye, *Hunfalvy Pal*, *Jozsef Budenz*, *Jozsef Szinnyi* ise Finceye yakınlık tezini savunurlar. Gramerciler haklı görünmekle beraber, Macarcadaki yığınla Türkçe söz hazinesi “iare” diye geçiştirilemezdi. Bir muadele yanlış kurulursa ondan çıkacak sonucun da yanlış olacağı açıktı. Németh gerçek çözüm yolunu göstermekle büyük hizmet yaptı:

Fin - Ugorların doğu kolu *Vogul - Ostyak*'ların ortak kavim adı *manşi*'dir. Bunlardan Türk tesiri altında kalan bir bölümü Türkçe - *eri* sözünü ekleyerek kendilerine *Manşi + eri = Macar* demişlerdir. Daha sonra bu kol *Vogul - Ostyak*'lardan (Ugor'lardan) ayrılarak güneye inmişler ve Türk topluluğu ile kaynaşmışlardır. *Batı Türk Devleti*, *Sabirler* (Sibirya'ya adını veren, Antakya'ya kadar inen Türkler), *Avarlar* ve bilhassa *Türk Bulgarlar* arasında Macarların Türk sanılmaları ve adlandırılmaları doğaldır. Macarlar için Batılıların kullandığı *Ungar* kavim adı Türkçe *Onogur*'dan gelmektedir (Latince *Hungarus*, Fransızca *Hongrois*, İngilizce *Hungarian*, Almanca *Ungar*, Rusça *Venger*).

Karpatların kucığında geniş ovalarda yurt kuran Macar oymaklarından altısı Türkçe olup halen Başkırdıstandaki oymak ve yer adlarını teşkil eder. Macar *Gyarmat*, Başkurt *Yurmati*, Macar *Jenö*, Bakurt *Yeney*, Macar *Gyula*, Başkurt *Yulaman* v.b. bu cümledendir.

Németh eski Macar yazısının da *Orhun-Yeniseyi* Türk oyma yazısından alınıp geliştirildiğini isbatlamıştır. Bu yazı uzun müddet Erdel'deki *Székely*'liler tarafından, cümle kapılarının alınlığında kullanılmıştır. Németh sınır bölgesine bekçi olarak yerleştirilen *Székely*'lerin Türk olduklarını da isbatlamıştır. *Nagyszentmiloş* gömüsünde bulunan kaplar üzerindeki yazıyı çözen ve *Boyla Çoban* adı ile Türkçe sayıları okuyan ve bunu *Peçenek*'lere mal eden de odur.

Németh'in çalışmaları çok yönlüdür : Genel dil bilimi, Türklerin ve Macarların tarih öncesi, Türk kavimleri etnografya ve folkloru, Osmanlı edebiyatı, Rumelideki Türk ağızları v.b. bu cümledendir. Vidin'e yaptığı mükerrer geziler sonu İslâmî akidelerin halk geleneklerine göre uygulama şekillerini yayınlamıştır.

Önsözde zikri geçen *György Hazai*'nin bibliografyası Németh'in incelemesinden ve onaylamasından geçtiği için ayrı değer taşır. *Gy.*

Székely'nin 1962 de *Annales* de çıkan yazısı, Németh'in Macar Filolojisine katkısını teferrüatı ile açıklar. *Suzan Kakuk*'ın "Macaristan'da Türk Filolojisinin Yüz yıllık tarihçesi" Türkolojinin bir bilim dalı olarak gelişmesine ışık tutar.

Bu anma yazısı hacminin teferrüata geçmeye elverişli olmadığını göz önünde bulundurmakla beraber, eski tabirle "teberrüken" Németh'in eserlerinden bir kaçının adını zikr etmeyi uygun gördük :

Das Ferahname des ibn Hatib. Ein osmanisches Gedicht aus dem XV. Jahrhundert (Le Monde Oriental. XIII. 1919. 145-184.)

Macaristan'daki Eskitürkçe unsurlar ve Turfan kalıntıları (Macarca) Kcs. A. I. 1921, 71-76.

Macaristan'daki Türkçe unsurların orta tabakası (Macarca) MNy. XVII. 1921. 22-26.

Peçenekler üzerine (Macarca) MNy. XVIII. 1922. 2-7.

Hunlar, Bulgarlar, Macarlar (Macarca) BK.Sz. CXCv. 1924. 167-178.

Köktürkischen Grabinschriften aus dem Tale des Tales, in Turkistan. Kcs. A. II. 1926. 134-143.

Ural ve Türk dilleri arasındaki en eski bağlar (Macarca) Ny.K. XLVII. 1928. 62-84.

Sabirler ve Macarlar (Macarca) MNy. XXV. 1929, 81-88.

Yurt kuran Macarların teşekkülü. (Macarca) Budapeşte 1930. 350 sahife. En önemli eseridir.

Der Name Gülbaba Kcs. A. II. 1930. 379.

Arpadlar çağında Macaristan Türkleri (Macarca) Halkımız ve dilimiz dergisi. III. 1931. 169-185.

Nagyszetmikloş gömüsü yazıtları (Macarca) Macar Dilbilimi yayını 1932. 36 sahife.

Macar oyma yazısı (Macarca) Macar Dilbilimi elkitabı. II. Budapeşte. 1934. 32 sahife.

Türklerin eski çağı (Macarca) Macar Bilimler Akademisi. Budapeşte 1934. 158-174.

Doğu asıllı Macar giyim adları (Macarca) NyK.L. 1936. 321-328.

Macar kavim adı. Macar kabile adları. Hazar kavim adı (Macarca) Nyk. XXXV. 1939. 63-71.

- La question de l'origine des *Sicules*: Archivum Europae Centro-Orientales. VI. 1940. 208-241.
- Hunların dili (Macarca). A.E.C.O. 265-270. 1940. *J. Eckmann* çevirisi TDB. III. 1948.
- Üniversitede Eğitim. (Macarca) Budapeşte 1947. 20-37.
- Le système des noms des peuples turcs (Actes du XXI. Congrès International des Orientalistes. Paris 1949. 174.
- Karma dil sistemi. Osmanlı Türk dilindeki sistem (Macar Akademisi Dil ve Edebiyat şubesi. II. 1952. 313-332. (Macarca).
- Sovyet Türkolojisi. Akademi Bildirileri. (Macarca) 1953. 105-116.
- Zur Einleitung der türkischen Mundarten Bulgarien. Sofia, 1956. 74 sahife. (Bulgaristan'daki Türk ağızları önemlidir).
- La ceremonie du *TaWhid* à Vidin. (İgnacz Goldziher Memorial, Volume. Pt. I. Budapest, 1948. 329-335.
- Die Zeremonie des *Mevlud* in Vidin. AOH. I. 1950, 134-140.
- Ein türkisches Text aus Vidin über die Pilgerfahrt. (hac) Berlin 1952, 273-277. Documental islamica inedita.
- Spuren der türkischen sprache in Albanien. München 1957. 24 üncü Şarkiyatçılar kongresi.

Bu kadarlık örneğin bile onun Türk tarih ve filolojisine hizmetlerini tanıtmaya yeterli olduğunu sanıyoruz

H. Z. Kószay

GYULA NÉMETHI

H. Z. Koşay

Budapest, 24. Nov, 1975,
İziz meslekdaşım! Eskiden
yaxşıgımız kardinize büyük bir
sodine ile aldım. Kardinize
az bir zaman sonra neşre-
ceğim. Bütün aylenial an
samim el kalp hümet edelim.
Mindonyajışkat a kegi şeret-
tel üdrözlöm. En nagyon
beleg vagyok!

A kegi şeretleket.

Németh Gyula

Gyula Németh H. Z. Koşay'a ölümünden bir yıl önce
titrek elle yazdığı türkçe mektubun son iki satırında
macarca çok ağır hasta olduğunu kaydediyor